

Náboženské pomery na severnom Spiši v rokoch 1918 – 1939

Eduard Laincz

Cirkev v dejinách jednotlivých národov a štátov hrala a doposiaľ aj hrá významnú úlohu. Inak to nemohlo byť ani pri hraničnom spore medzi Československom a Poľskom, keďže sa obyvateľstvo na území severného Spiša¹ – vo väčšine prípadov – hlásilo ku katolíckej viere. Práve táto ich religiozita bola často zneužívaná predstaviteľmi poľskej samosprávy. Stala sa tak jedným z rozhodujúcich faktorov pri budovaní národného povedomia.

Otázku viery na tomto území zneužili poľskí agitátori už pred pričlenením tohto územia v roku 1920 k Poľsku. Častým argumentom pre pripojenie k Poľsku bol aj fakt, že český národ bol antikatólicky a naproti tomu Poliaci boli známi ako krajina s dlhoročnou katolíckou tradíciou. Miestne obyvateľstvo o týchto výrokoch uisťovalo aj neúčtivé správanie Čechov k náboženským stavbám a objektom.² Negatívnej mienke obyvateľstva neprospeľo ani protináboženské správanie českých vojakov na území Slovenska.³ Severným Spišom sa šírili propagačné letáky, v ktorých boli Poliaci vykresľovaní ako obrancovia viery proti bezbožným Čechom. Medzi miestnymi obyvateľmi kolovali letáky a brožúry aj s takýmito heslami: „*Satan má sluhov a tí sluhovia sú Česi*“, „*Ak sa zapíšeš a hlasovať budeš za Česko-Slovenskú republiku, si zapísaný do čiernej knižky satana*“, „*Ak budeš hlasovať za Poľsko, budeš zapísaný do bielej knihy Krista*“, „*Ak nepristúpiš k Poľsku, si nepriateľom Panny Márie a ona ťa zdeptá svojimi tvrdými stopami*“, „*Boh otec. Boh Syn, Boh Duch svätý a Panna Mária chce, aby každý hlasoval pre Poľsko*“, „*Vojny Jezusa Krysta ze satanom*“ a podobne.⁴

Keďže sa hraničný spor medzi Československom a Poľskom mal vyriešiť na základe plebiscitu, do agitácie sa vzhľadom na už spomínané silné náboženské cítenie obyvateľstva, na oboch stranách zapojili aj kňazi. Na slovenskej strane to boli najmä plebiscitný komisár pre Spiš – kapitulárny vikár v Spišskom Podhradí Msgr. Marián Blaha⁵ a plebiscitní

¹ Išlo konkrétne o obce: Čierna Hora, Durštín, Fridman s osadou Falštín, Jurgov, Kacvín, Krempachy, Lapšanka, Nedeca, Nižné Lapše, Nová Bela, Repiská, Tribš, Vyšné Lapše.

² Išlo o poškodenie kostolov, kaplniek, strelbu na sochy svätých a pod.

³ HRONSKÝ, Marián. *Trianon. Vznik hraníc Slovenska a problémy jeho bezpečnosti (1918 - 1920)*. Bratislava: Veda, 2011, s. 68-73, s. 345-346; MATULA, Pavol. Úloha cirkvi v zápase o národnú identitu obyvateľstva severného Spiša a Oravy v rokoch 1918-1939. In ŠUTAJ, Štefan (ed.). *Človek a spoločnosť* 10, č. 4, 2007, nestr. [online] Dostupné na internete: <<http://www.saske.sk/cas/archiv/4-2007/index.html>>; GAREK, Martin. *Horná Orava a Severný Spiš v rokoch 1945 – 1947*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2007, s. 182.

⁴ BIELOVODSKÝ, Andrej. *Severné hranice Slovenska*. Bratislava: Ústredná správa Slovenskej ligy, 1947, s. 140.

⁵ Rodák z Liptovského Hrádku, v rokoch 1919-1920 kapitulárny vikár spišského biskupstva a od roku 1920 biskup v Banskej Bystrici.

pracovníci Ladislav Moyš⁶ a František Klein⁷. Na poľskej strane to boli hlavne Ferdynand Machay,⁸ Anton⁹ a Eugen¹⁰ Sikorovci, František Dubron¹¹ a Józef Buroń^{12, 13}. Jedným z najaktívnejších slovenských kňazov, ktorí pôsobili v prospech plebiscitu, bol farár z Liesku Andrej Bážik.¹⁴ Ten dokonca vydal brožúrku s názvom *Chlape, Spišiaku, hlasuj! Slovo ujkovo z Oravy rodákom svojim vo Spiši*. V nej prezentoval svoj kladný postoj k zotrvaníu v rámci Československej republiky. Tento svoj postoj odôvodňoval aj tým, že z hospodárskeho hľadiska bola poľská krajina po vojne veľmi zničená. Preto aj obec Liesek, v ktorej A. Bážik pôsobil, rozhodne vystupovala za príslušnosť k Československu.¹⁵ Československé plebiscitné úrady sa snažili získať na agitačné ciele predovšetkým kňazov pôsobiacich v jednotlivých obciach určených pre plebiscit. Začiatkom októbra 1919 preto agitoval Mons. Jan Šrámek¹⁶ z Brna, ktorý spolu s plebiscitným komisárom obišiel oravské a spišské farnosti. V súvislosti s touto agitačnou cestou už 7. októbra 1919 hlásil z Bratislavy do Prahy Dr. Antonín Pudláč, sekretár ministra pre správu Slovenska, „*kněži jsou rozhodně pro nás a prohlašují, že bude-li hlasovati obyvatelstvo pro Polsko opustí svoje farnosti*“.¹⁷ Dokonca sa do agitácie na Spiši zapojil aj kňaz Anton Gracík,¹⁸ ktorý na plebiscitné územie prišiel až z Ameriky. Jeho misia medzi nábožensky silne zmýšľajúcimi goralmi mala veľký úspech.¹⁹ Treba však poznamenať, že československé úrady mali nedôveru k činnosti niektorých kňazov na tomto spornom území a preto na pokyn ministra s plnou mocou pre správu Slovenska boli počas obdobia príprav plebiscitu kontrolovaní prostredníctvom

⁶ Rodák z Liptovského Michala, farár v Haligovciach, neskorší užhorodský župan.

⁷ Rodák z Podolínca, farár v Richvalde (dnešná obec Veľká Lesná), neskorší školsky inšpektor a dekan dištriktu Spišská Stará Ves.

⁸ Rodák z Jablonky, katolícky kňaz a autor známeho diela *Moja droga do Polski*, kde opisuje svoju propoľskú činnosť.

⁹ Rodák z Jablonky, ako farár pôsobil v Zubrohlave, Zakamenom, Podvlku a Jurgove.

¹⁰ Rodák z Jablonky, farár v Pekelniku.

¹¹ Kaplán v Podvlku.

¹² Rodák z Pekelníka, vikár vo Vyšnej Lipnici v rokoch 1918-1920.

¹³ MAJERIKOVÁ, Milica. *Vojna o Spiš. Spiš v politike Poľska v medzivojnovom období v kontexte česko – slovensko – poľských vzťahov*, Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2007, s. 21-43.

¹⁴ Rodák zo Zuberca, ktorý v rokoch 1905-1934 pôsobil ako farár v oravskej obci Liesek. Známy je aj svojou národohospodárskou publicistickou činnosťou. Vo viacerých náboženských periodík písal hospodárske články, ktoré mali ľudovýchvonné zameranie.

¹⁵ GAREK, Martin. Spor o Spiš a Oravu v čase spišského biskupa Vojtaššáka. In HROMJÁK, Ľuboslav (ed.). *Pohľady na osobnosť biskupa Jána Vojtaššáka*, Spišské Podhradie : Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2012, s. 69.

¹⁶ Rodák z Grygova (obec ležiaca v okrese Olomouc), ktorý pôsobil ako rímskokatolícky kňaz a politik v rámci Československej strany ľudovej. Po vzniku Československa sa stal členom Revolučného národného zhromaždenia.

¹⁷ Citované podľa HRONSKÝ, ref. 3, s. 346.

¹⁸ Rodák z Námestova, ktorý pôsobil ako rímskokatolícky kňaz medzi Slovákami na Dolnej zemi a v USA. Známy je aj ako novinár a autor náboženskej literatúry.

¹⁹ HRONSKÝ, ref. 3, s. 347.

legionárov pochádzajúcich z jednotlivých obcí. Tí o ich činnosti podávali správy plebiscitnej komisii.²⁰

Úsilie oboch strán získať si obyvateľstvo na svoju stranu bolo však nakoniec úplne zbytočné, pretože o spornom území nerozhodol plebiscit ale medzinárodná arbitráž, na čom sa dohodli 10. júla 1920 v belgickom Spa minister zahraničných vecí Československej republiky Edvard Beneš a poľský premiér Władysław Grabski. Situácia sa napokon vyriešila rozhodnutím Najvyššej rady mierovej konferencie z 28. júla 1920, keď trinásť obcí severného Spiša bolo pričlenených k Poľsku.²¹

Miestne goralské obyvateľstvo sa tak nedobrovoľne dostalo z novovybudovanej Československej republiky pod správu poľskej štátnej moci na devätnásť rokov. K Poľskej republike bolo pripojené územie Československej republiky s 8263 obyvateľmi, ktorí boli až na drobné výnimky rímskokatolíckeho vierovyznania. Po pripojení týchto obcí k Poľsku bolo považované miestne obyvateľstvo poľskými orgánmi za „*neuveďomelých Poliakov*“.²² Z týchto názorov pre nich vyplývala skutočnosť, že nemali žiadne alebo iba minimálne národnostné práva. Poľská vláda obsadila svojimi ľuďmi oblasti školstva, kultúry a postupne aj cirkevnú správu. Poľský mocenský aparát tak mohol v spolupráci s množstvom mimovládnych organizácií bez väčších problémov pristúpiť k násilnej polonizácii miestneho obyvateľstva.²³

Pred rokom 1920, čiže pred vytvorením novej severnej hranice medzi Poľskom a Česko-Slovenskom, patrilo deväť farností severného Spiša do Dunajeckého dištriktu, ktorý bol súčasťou Spišskej diecézy. Toto cirkevné rozdelenie zriadila v roku 1776 uhorská panovníčka Mária Terézia. Diecéza bola v roku 1804 vyňatá z Ostrihomskej arcidiecézy a začlenená spolu s dvoma východoslovenskými diecézami (Košickou a Rožňavskou) do Jágerského arcibiskupstva.²⁴ Zmena hranice v roku 1920 neznamenalá okamžite aj zmenu

²⁰ GAREK, ref. 15, s. 68.; HRONSKÝ, ref. 3, s. 347.

²¹ Podrobnejšie k rokovaniu o arbitráži a zrušení plebiscitu pozri HRONSKÝ, Marián. Otázka Oravy a Spiša – od idey plebiscitu k arbitrážnemu rozhodnutiu konferencie veľvyslancov. In KAZMEROVÁ, Ľubica. (ed.). *Slovensko-poľské vzťahy 1918 – 1945 očami diplomatov*. Bratislava : Historický ústav Slovenskej akadémie vied, 2008, s. 27-37.

²² Táto ich etnografická teória nemala obhájitelný základ, pretože miestne obyvateľstvo sa hlásilo k slovenskému pôvodu a malo poväčšine slovenské národné povedomie. Pozri BIELOVODSKÝ, ref. 4, s. 24-27; MÓŠ, František. *Roky 1918 – 1939 na severnom Spiši*. Bratislava : Vedecká spoločnosť pre zahraničných Slovákov, 1944, s. 4-19; CHALUPECKÝ, Ivan. K otázke goralských nárečí na Spiši. In DOBROTKOVÁ, Marta. (ed.). *Studia historica Tyrnaviensia IV*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave – Filozofická fakulta, 2004, s. 161-172; MAJERIKOVÁ, Milica. Poľský záujem o Spiš v rokoch 1918 - 1925. In CHALUPECKÝ, Ivan. (ed.). *Z minulosti Spiša XIII*. Levoča: Spišský dejepisný Spolok, 2005, s. 173-197.

²³ MAJERIKOVÁ, ref. 13, s. 45-91.

²⁴ JUDÁK, Viliam. *Dejiny mojej cirkvi (II. diel)*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2004, s. 172; CIAĞWA, Jozef. Slovenská národnostná menšina v Poľsku (Dejiny a súčasnosť). In GRÁCOVÁ, Genovéva – HURTAJOVÁ, Mária. (ed.). *Almanach Slováci v Poľsku III*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 1995, s. 12.

jurisdikcie Spišského biskupa. Od decembra 1920 farnosti severného Spiša spravoval spišský biskup Ján Vojtaššák.²⁵

Keďže pripojené územie k Poľsku bolo naďalej pod správou spišského biskupa Jána Vojtaššáka, znamenalo to aj ďalšie pôsobenie slovenských farárov vo farnostiach severného Spiša. To však veľmi nevyhovovalo polonizačným snahám predstaviteľov poľskej správy, pretože slovenskí farári boli prirodzene orientovaní samozrejme proslovensky.²⁶ Na základe diecézneho schematizmu z roku 1920 môžeme získať kompletný obraz o obsadení farnosti a počtu veriacich. Vyzeralo to nasledovne:

1. Fridman: Vo farnosti pôsobil Štefan Andrašovský. Farnosť mala 902 veriacich. Patrila pod ňu aj filiálka Falštin, kde bolo 174 veriacich.
2. Jurgov: Spravoval ju Anton Kubasák, ktorý bol zároveň aj dekanom a školským inšpektorom. Počet katolíkov bol 747 veriacich. Jurgovský farár spravoval aj filiálky Čiernu horu (481 veriacich), Repiská (543 veriacich) a Javorinu (234 veriacich).
3. Kacvín: Farnosť mal na starosti Ján Pataky. Žilo tu 684 veriacich.
4. Krempachy: Farárom tu bol Pavol Drbják, ktorý mal na starosti 650 veriacich. Pod farnosť patrili aj filiálka Durštín s 193 veriacimi.
5. Nedeca: Pôsobil tu Július Rącz. K rímskokatolíckej viere sa hlásilo 714 obyvateľov. Pod Nedecu patrila aj filiálka Nedeca Podzámok, do ktorej patrilo 101 veriacich.
6. Nižné Lapše: Farnosť spravoval administrátor František Urvay. Bolo tam 622 veriacich.
7. Nová Bela: Vo farnosti pôsobil František Rajtšán, ktorý mal na starosti 602 obyvateľov.
8. Tribš: Pôsobil tu Michal Nyulászi. Kaplánom mu bol František Móš. Počet veriacich bol 546.
9. Vyšné Lapše: Vo farnosti pôsobil Vojtech Pataky, ktorý mal na starosti 615 veriacich. Pod farnosť patrila aj filiálka Lapšanka s 297 veriacimi.²⁷

V týchto farnostiach, keďže tu pôsobili slovenskí farári, bol v kostoloch používaný aj naďalej slovenský jazyk. Nielen pri kostolných spevoch, ale aj pri modlitbách a kázňach.²⁸ Iné to bolo v školstve, kde bola zavádzaná ako vyučovací jazyk poľština. Keďže dovtedy bola väčšina škôl cirkevná, zvykol miestny farár vyučovať aj náboženstvo a o učiteľoch rozhodovala spišská diecéza. Po prevzatí správy poľskými orgánmi práve v otázke školstva

²⁵ CIĄGWA, Jozef. Kościół krakowski a prawa językowe mniejszości słowackiej na Spiszu w latach 1920 – 2005. In GÓRSKI, Grzegorz. (ed.). *Cuius regio, eius religio? II*. Lublin : Wydawnictwo KUL, 2008, s. 268.

²⁶ ROSZKOWSKI, M. Jerzy. Rola Kościoła na Spiszu i Orawe. In TRAJDOS, M. Tadeusz. (ed.). *Spisz i Orawa w 75 rocznicę powrotu do Polski północnych części obu ziem*. Krakow : Secesja, 1995, s. 34.

²⁷ *Schematismus almae Dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMXX*. Ab erecta Sede Episcopali 144. Trnava : 1920, s. 49-53.

²⁸ MÓŠ, ref. 22, s. 8-13.

dochádzalo ku konfliktom. K takémuto stretu prišlo v obci Tribš, kde pôsobil František Míš. Ten odmietol dať poľskej učiteľke 1. septembra 1920 kľúče od cirkevnej školy v obci, pretože tam chcel od spišskej diecézy ustanoviť nekvalifikovanú slovenskú učiteľku. V tejto veci sa obrátil aj na spišského biskupa. J. Vojtaššák mu následne v liste oznámil, že „*spišská diecezánka vrchnosť nemôže naskrze zaujať nejaké také stanovisko, ktoré by odporovalo nariadeniam poľskej vlády – Učiteľom nediplomovaným, hoc aj cirkevným, nemôže dať potvrdenia...preto nie, že mu poľská vláda nedá štátnej podpory*“. Ďalej odporučil spišský biskup „*túto školskú záležitosť, akokoľvek mi to protivne znie, musíte si dobromyseľne vyjednať so škôldozorcom v Novom Trhu*“.²⁹ Na obranu cirkevnej školy sa postavil aj dekan Anton Kubasák v Jurgove, ktorý dostal od poľského škôldozorca odpoveď, že v Poľsku takéto školy sa neuznávajú a všetky školy sú štátne. Súčasne dekana upozornili, že ak neprestane protestovať, tak ho zavrú.³⁰ František Míš sa nedal zastrašiť a boj s poľskou učiteľkou za slovenčinu v škole pokračoval aj naďalej. Vzniknutú situáciu prišiel do Tribša riešiť o niekoľko dní školský inšpektor Wendelin Haber, ktorý stanovil v škole slovenský jazyk v rozsahu 4 hodiny týždenne vrátane hodín náboženstva.³¹ Nie všade však boli slovenskí farári tak vytrvalí a postupne začali povoľovať polonizačnému nátlaku. Príkladom je farár vo Fridmane Štefan Andrašovský, ktorý sa postupne „*smieril s osudom, prispôbil sa pomerom, takže slovenský život veľa z neho nemal*“.³² Podobne aj slovenský kňaz v Novej Belej František Rajčán prenechal vyučovanie náboženstva poľskej učiteľke, aby nenarušil vyučovanie v poľskom jazyku.³³

Farnosti severného Spiša od polovice novembra 1920 spravoval spišský biskup Ján Vojtaššák. S týmto stavom však nebola spokojná poľská strana, ktorá sa snažila už od roku 1920 o pripojenie týchto farností do niektorej z poľských diecéz. V tejto súvislosti Ministerstvo zahraničných vecí 26. novembra 1920 poverilo poľského vyslanca vo Vatikáne, aby vystúpil pri Svätej stolici s požiadavkou včlenenia sporných farností do Krakovskej diecézy.³⁴ Súčasne bola vyvíjaná snaha u apoštolského nuncia vo Varšave, aby boli uvoľnené farnosti na Spiši postupne obsadzované poľskými kňazmi výlučne po konzultácii s poľskou

²⁹ MÍŠ, ref. 22, s. 8.

³⁰ *Tamže*, s. 8.

³¹ KOWALCZYK, Julian. Oświata na Spiszu w dwudziestolecium międzywojennym. In TRAJDOS, M. Tadeusz. (ed.). *Spisz i Orawa w 75 rocznicę powrotu do Polski północnych części obu ziem*. Krakow: Secesja, 1995, s. 103-104.

³² MÍŠ, ref. 22, s. 9.

³³ MATULA, ref. 3, nestr.

³⁴ ROSZKOWSKI, M. Jerzy. „Zapomiane kresy“ *Spisz, Orawa, Czadeckie w świadomości i działaniach Polaków 1895-1925*. Nowy Targ – Zakopane : Polskie Towarzystwo historyczne – Oddział w Nowym Targu, 2011, s. 336.

vládou.³⁵ Na základe týchto aktivít Vatikán 30. augusta 1921 ustanovil krakovského biskupa Adama S. Sapiehu apoštolským administrátorom tých častí Spiša a Oravy, ktoré v roku 1920 pripadli Poľsku.³⁶ Dôkazom prevzatia jurisdikcie nad spišskými farnosťami krakovským biskupom je to, že na uprázdnené farnosti postupne prichádzali poľskí kňazi, ktorí nahradili slovenských farárov. V roku 1921 po pretrvávajúcej chorobe zomiera dekan, rodák z oravskej dedinky Zubrohlava a spolužiak Andreja Hlinku, Anton Kubasák. Farnosť v Jurgove preberá po ňom Anton Sikora, spolupracovník Ferdinanda Machaya pri polonizácii Spiša a Oravy, ktorý do jurgovského kostola priviedol poľský jazyk napriek odporu miestneho obyvateľstva.³⁷ Ešte koncom roku 1920 prišiel severný Spiš o ďalšieho slovenského farára a to o rodáka z Veľkého Borového Pavla Drbjáka. Za svojho pôsobenia vo farnosti Krempachy v rokoch 1917 – 1920 založil a viedol v obci slovenské divadlo a pozdvihol tak kultúrnu úroveň obyvateľstva. Z Krempách bol preložený 29. decembra 1920 do Spišskej Novej Vsi.³⁸ Jeho miesto zaujal Andrej Hric, ktorý farnosť spravoval až do roku 1925.³⁹

V máji 1922 zomrel nedecký farár Július Rác a jeho miesto dočasne spravoval administrátor z Vyšných Šromoviec Józef Kosibowicz. Následne správu farnosti prevzal dočasne od 1. júla 1923 dekan a farár v Kacvine Ján Pataky.⁴⁰ Po odchode Jána Patakyho zo severného Spiša, pre nedostatok kňazov v diecéze, prebral jeho farnosť v Kacvine a tiež v Nedeci bývali vikár v Maniovách František Łasak.⁴¹

V roku 1923 nahradil Vojtecha Patakyho vo Vyšných Lapšách František Rajtšán, ktorý tak zanechal farnosť Novú Belu. Túto farnosť si pribral pod správu Andrej Hric z Krempách.⁴² Dekanom sa stal po preložení Jána Patakyho fridmanský farár Štefan Andrašovský.⁴³

³⁵ MAJERIKOVÁ – MOLITORIS, Milica. Z dejín hornej Oravy XIII. In *Život* 9, 2012, roč. 54, s. 12.

³⁶ ROSZKOWSKI, ref. 34, s. 336.

³⁷ MÓŠ, ref. 22, s. 9.

³⁸ Osobný spis Pavla Drbjáka. Archív rímskokatolíckeho biskupského úradu Spišská Kapitula (ďalej *ABÚ* Spišská Kapitula)

³⁹ Zoznam farárov na severnom Spiši 1918-1939. Archív farského úradu Veľká Franková (ďalej *AFÚ* Veľká Franková)

⁴⁰ Zoznam farárov na severnom Spiši 1918-1939. *AFÚ* Veľká Franková; ČONGVA, Jozef. Krakovská cirkev a jazykové práva slovenskej národnostnej menšiny na Spiši v rokoch 1920-1945. In MAJERIKOVÁ, Milica. (ed.). *Nepokojná hranica*. Krakow : Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, s. 78; Parafia pw. Sw. Stanislawia BM [online] Dostupné na internete: <<http://www.parafia-sromowce.pl/parafia>>

⁴¹ Zoznam farárov na severnom Spiši 1918-1939. *AFÚ* Veľká Franková; ČONGVA, ref. 40, s. 76.

⁴² Zoznam farárov na severnom Spiši 1918-1939. *AFÚ* Veľká Franková; MÓŠ, ref. 22, s. 9.

⁴³ Zoznam farárov na severnom Spiši 1918-1939. *AFÚ* Veľká Franková.

Tento stav sa definitívne zmenil až v roku 1925, kedy na základe poľsko-vatikánskeho konkordátu bulou *Vixdum Poloniae unitas* (10.2.1925) pápež Pius XI. včlenil spišský dekanát pod správu Krakovského arcibiskupstva.⁴⁴

Po začlenení Dunajeckého dištriktu pod správu krakovského kardinála Adama Sapiehu sa postupne vytlačal slovenský jazyk z kostolov prostredníctvom poľských kňazov, ktorí nahradili dovtedajších slovenských správcov farností. Napriek veľkej snahe Krakovského arcibiskupstva, proces nahradzovania slovenských kňazov poľskými bol relatívne pomalý, hlavne kvôli nedostatkom diecéznych kňazov. V roku 1926, čiže rok po uzatvorení konkordátu pôsobili v deviatich farnostiach severného Spiša štyria slovenskí kňazi (Štefan Andrašovský – Fridman, Andrej Hric – Vyšné Lapše a Tribš, František Móš – Nová Bela a Krempachy, František Urvay – Nižné Lapše) a dvaja poľskí kňazi (Anton Sikora – Jurgov, František Łasak – Nedeca a Kacvín).⁴⁵

Tento stav sa postupne obrátil. Ešte v roku 1926 sa dekanom stal na dva roky poľský farár Ján Madej, ktorého však v roku 1928 vymenil staronový dekan Štefan Andrašovský. Tento dekanský úrad viedol až do roku 1937, kedy jeho činnosť prerušila smrť.⁴⁶ Po odchode Andreja Hrica na Slovensko, ho v roku 1928 nahradil František Urvay, ktorý spravoval aj Nižné Lapše a neskôr od roku 1929 poľský farár Adam Duszyk, ktorý v rokoch 1927-1929 pôsobil v Tribši. František Urvay bol preložený z Vyšných Lapš do Bukoviny – Poskalia na Orave. Do jeho bývalej farnosti Nižné Lapše bol dosadený poľský farár Stanislav Wciślak. Farnosti Nedeca (správcom farnosti v rokoch 1928 – 1934) a Kacvín (1929 – 1930 a 1932 – 1939) po Františkovi Łasakovi prevzal rodák z Makowa Jozef Świstek.⁴⁷ Jediným slovenským farárom, ktorý pôsobil na severnom Spiši v medzivojnovom období bol rodák z Tribša František Móš, ktorý v roku 1925 prevzal správu farnosti Krempachy a Nová Bela.⁴⁸

Keďže noví správcovia farností neboli poverení krakovským kardinálom, aby tolerovali a dodržiavali jazykové práva Slovákov, začali presadzovať kurz tvrdej polonizácie. Slovenský jazyk bol v kostole používaný iba pri spevoch, ale iba tam, kde veriaci nepodľahli snahám poľských administrátorov o jeho úplnú elimináciu. O odstránenie slovenského jazyka sa intenzívne pokúšal jurgovský správca Anton Sikora, ktorý v Jurgove

⁴⁴ CIAĞWA, ref. 25, s. 268; ČONGVA, ref. 40, s. 76; GAREK, ref. 2, s. 182.

⁴⁵ Zoznam farárov na severnom Spiši 1918-1939. AFÚ Veľká Franková.

⁴⁶ *Tamže*.

⁴⁷ *Tamže*. AFÚ Veľká Franková; CIAĞWA, ref. 25, s. 273-278.; ČONGVA, ref. 40, s. 81-86.; KESEK, Janina. Ks. Józef Świstek (1894-1956). In PILARCZYK, Władysław. (ed.). *Orawa 42-43*. Kraków : Księgarnia Akademicka, 2005, s. 75.

⁴⁸ MÓŠ, ref. 22, s. 12.

ponúkal farníkom aj možnosť študovať poľskú literatúru vo farskej knižnici.⁴⁹ Tieto jeho polonizačné zámery sa veľmi nevydarili, čo potvrdzuje aj list Metropolitnej kúrie v Krakove z 26. marca 1932 so sťažnosťou richtárov Jurgova, Repísk a Čiernej Hory. Richtári žiadali ponechanie slovenských spevov v kostole, kým nevyrastie mládež v poľskom duchu. Všetko ostatné už bolo v poľštine. Tento spor sa nakoniec vyriešil kardinál Adam Sapieha, ktorý odporučil A. Sikorovi, aby svojim veriacim pri niektorých omšiach vyhovel.⁵⁰

Slovenské spevy pretrvali v medzivojnovom období aj vo farnostiach Kacvín a čiastočne Nedeca, napriek tomu, že tu pôsobil poľský kňaz Jozef Świstek. Tento poľský správca spišských farností si veľmi obľúbil slovenské náboženské piesne a koledy tak, že sám podporoval miestnych obyvateľov v ich spievaní. Aj keď nemožno predpokladať, že spevy v Kacvine boli výlučne po slovensky, tento proslovenský postoj poľského kňaza na slovensko-poľskom pohraničí je veľmi neobvyklý. Za túto svoju činnosť si nezískal sympatie. Na spišsko-oravských konferenciách,⁵¹ ktoré sa konali v medzivojnovom období na Ministerstve zahraničných vecí vo Varšave a sliezskom Wojvodskom úrade v Katoviciach, na neho kriticky upozorňoval aj prof. Władysław Semkowicz.⁵²

Ako dokumentuje aj tento prípad, je možné predpokladať, že krakovská diecéza mala miernejší postoj ohľadom používania slovenčiny na severnom Spiši ako orgány poľskej štátnej správy. Dôkazom toho je aj snaha poľských kňazov v spolupráci s novotargovským okresným náčelníkom nahradiť slovenské modlitebné a náboženské knihy poľskými, ktoré v kostoloch ponúkali veriacim zadarmo. Táto ich snaha však nemala žiadnu odozvu, pretože slovenskí veriaci radšej uprednostnili slovenskú literatúru, ktorú si objednávali v Spolku svätého Vojtecha v Trnave. Tieto aktivity sa nepáčili poľským úradom a preto sa obracali na kňazov v jednotlivých dedinách, aby zabránili svojim veriacim takéto získavanie kníh a kalendárov zo SSV.⁵³ Františkovi Móšovi dokonca 20. decembra 1926 poslal starosta Nového Targu prípis v ktorom ho žiadal, aby presvedčil veriacich nech namiesto slovenských kalendárov a brožúr čítajú poľskú literatúru. Odporučil aby zásielky literatúry zo Spolku svätého Vojtecha neboli prijaté, čo by spôsobilo ich vrátenie späť na Slovensko. To by prinútilo vydavateľstvo ukončiť export náboženskej literatúry na územie severného Spiša.

⁴⁹ TRAJDOS, M. Tadeusz. Książd Antoni Sikora i czytelnia parafialna w Jurgowie. In REMISZEWSKI, M. Ryszard. (ed.). *Prace Pienińskie 10*. Szczawnica: PTTK, 1998, s. 93-113.

⁵⁰ CIAĞWA, ref. 25 s. 272-273.; ČONGVA, ref. 40, s. 80-81.

⁵¹ Na týchto konferenciách sa pripravovali v tridsiatych rokoch iredentistické akcie na severnom Slovensku. Pozri CZAJKA, Wojciech. Politické aspekty v poľsko-slovenských vzťahoch v rokoch 1927-1938. In *Historický časopis*, 1987, roč. 35, č. 2, s. 229-256.

⁵² CIAĞWA, ref. 25, s. 274; ČONGVA, ref. 40, s. 82; KESEK, ref. 47, s. 73-82.

⁵³ BIELOVODSKÝ, ref. 4, s. 155; MÓŠ, ref. 22, s. 12-13.

Po tomto liste okolo Vianoc dostal F. Míš pre veriacich zásielku poľských modlitebných kníh, ktorú však neprijal.⁵⁴

Keďže sa týmto objednávkam zo Slovenska nepodarilo zabrániť, úrady poverili v roku 1926 poľských žandárov zhabaním kalendárov Spolku svätého Vojtecha z jednotlivých domácností veriacich.⁵⁵ Dokonca v roku 1930, pri príležitosti desiateho výročia pripojenia Oravy a Spiša k Poľsku, novotargské úrady za asistencie polície odstránili veľké množstvo slovenskej náboženskej literatúry, ktorá sa nachádzala v Kacvine.⁵⁶

Podľa spomienok Františka Míša po spore s učiteľkami v Krempachoch ohľadom jazyka kostolného spevu, sa rozhodol v roku 1933 zorganizovať v kostole hlasovanie veriacich na túto otázku. Výsledkom bolo, že „*ani 1% veriacich si neželalo v kostole poľský spev. Na niektorých lístkoch bolo napísané: Nechcem ani ja, ani aby moje dievky spievaly poľské piesne*“.⁵⁷ Po tomto hlasovaní dostal F. Míš 15. mája 1933 list od starostu Nového Targu v ktorom ho prosil, aby „*Vzhľadom na čisto poľský charakter Spiša, úprimne prosím velebného kňaza o láskavé použitie svojho osobného vplyvu v tomto smere, aby sa v kostoloch v N. Belej a Krempachoch konali obrady a spevy výlučne v poľskom jazyku*“.⁵⁸ V závere listu odporučil starosta Nového Targu F. Míšovi, aby sa v prípade potreby poslania poľských modlitebných knížiek alebo spevníkov, obrátil priamo na neho a on ich poskytne a pošle.⁵⁹ Napriek týmto snahám administratívnych orgánov slovenčina pretrvala vo farnostiach, ktoré spravoval F. Míš v celom medzivojnovom období.

K personálnym zmenám vo farnostiach severného Spiša prišlo aj po roku 1930. Filiálku Tribš, ktorú spravoval farár Adam Duszyk z Vyšných Lapš, prevzal v roku 1932 poľský kňaz Ján Wilhelm. V Nedeci vystriedal v roku 1934 J. Świsteka Anton Haczek a Świstekovi ostalo už len spravovanie farnosti Kacvin.⁶⁰

O slovenskosti, ale aj o prebiehajúcej polonizácii na tomto území svedčí aj článok z 22. marca 1935 v Gazete polskej, kde situácia na Spiši bola opísaná takto: „*...vo Spiši zo siedmich kňazov sú piati Poliaci a dvaja Slováci. V kostoloch sú spevy a modlitby ešte*

⁵⁴ MÍŠ, ref. 22, s. 12-13.

⁵⁵ *Tamže*, s. 12.

⁵⁶ ORLOF, E. *Polska działalność polityczna, dyplomatyczna i kulturalna w Slowacji w latach 1919-1937*. Rzeszów: Wydaw. Uczel. Wyz. Szkoły Pedag., 1984, s. 191.

⁵⁷ MÍŠ, ref. 22, s. 14.

⁵⁸ *Tamže*.

⁵⁹ *Tamže*, s. 15.

⁶⁰ Zoznam farárov na severnom Spiši 1918-1939. AFÚ Veľká Franková.

*v oboch jazykoch. Keď vstúpime do kostola, často počujeme ľud spievať po slovenský a modliť sa po poľsky alebo naopak. V niektorých kostoloch už úplne zavládla poľština“.*⁶¹

V októbri 1937 zomrel dekan a správca farnosti Fridman Štefan Andrašovský, ktorý bol rodákom zo Šariša. Na jeho pohrebe sa zúčastnilo veľké množstvo slovenských kňazov a kázania sa ujal dekan zo Spišskej Starej Vsi Andrej Podolský. Uprázdnené miesto vo Fridmane obsadil rodák z Bukowiny Tatrzańskiej Jozef Pitorak. Dekanskú funkciu prevzal taktiež poľský kňaz Albin Marszałek.⁶²

V roku 1938 tak na tomto území pôsobil len jeden slovenský kňaz, ktorým bol v Krempachoch a Novej Belej František Moš. Polonizácia tak mohla naďalej pokračovať v ostatných farnostiach. Poľské úrady nenechali v pokoji vykonávať duchovnú službu ani F. Móša. Pravidelne dostával listy so žiadosťami o zavedenie výhradne poľského jazyka v priestore farských kostolov. Na F. Móša sa obrátil listom 17. januára 1939 aj školský inšpektor, ktorý žiadal pre školskú mládež poľské piesne a modlitby v kostole. František Moš bol proti, preto sa školský inšpektorát obrátil na krakovského arcibiskupa, ktorý následne poslal farárovi v Novej Belej list, v ktorom ho požiadal vyhovieť školskému inšpektorovi a poznamenal „...že, po 20 rokoch príslušnosti k Poľsku treba vážne porozmýšľať o vychovávaní mládeže v poľskom duchu a nebrániť spevu poľských piesni v kostole...“.⁶³

Posledný prípis od starostu Nového Targu dostal F. Moš 22. augusta 1939. V ňom ho žiadal, aby zapisoval do matriky mená poľským pravopisom a odstránil v doterajších zápisoch písmena š, č, ž, ř, ktoré v poľštine nepoznali.⁶⁴

Určité problémy s okresným úradom mal paradoxne aj poľský kňaz Stanislaw Wciślak, ktorý spravoval farnosť Nižné Lapše. V júni 1939 dostal od starostu Nového Targu list, v ktorom mu odporučil nepoužívať slovenské piesne v kostole. Odôvodňoval to tým, že obyvatelia si vraj prajú „*odhodiť cudzie vplyvy... a včlenenie poľského jazyka do omši*“.⁶⁵ Samotný S. Wciślak tento list v októbri 1939, keď správu nad týmto územím opätovne prevzal spišský biskup J. Vojtaššák, použil ako ukážku medzivojnových útokov poľských šovinistov na jeho osobu kvôli slovenským spevom v kostole.⁶⁶

Na konci medzivojnového obdobia prišlo opätovne k rôznym personálnym zmenám v niektorých farnostiach severného Spiša. V Kacvine prevzal správu farnosti v roku 1939

⁶¹ BIELOVODSKÝ, Andrej. Vybrané kapitoly z diela A. Miškoviča Severné hranice Slovenska. In MOLITORIS, Ľudomír. (ed.). *Almanach Slováci v Poľsku VII*. Krakow: Spolok Slovákov v Poľsku, 2000, s. 97.

⁶² Zoznam farárov na severnom Spiši 1918-1939. AFÚ Veľká Franková; MÓŠ, ref. 22, s. 17.

⁶³ *Tamže*, s. 18.

⁶⁴ *Tamže*.

⁶⁵ ABÚ Spišská Kapitula, f. Spišské Biskupstvo 1900 – 1980 (ďalej SPB), č. 2798/1941.

⁶⁶ ABÚ Spišská Kapitula, f. SPB, č. 2798/1941.

Alexander Romer a bývalý kacvinský farár Jozef Świstek sa presunul na faru v Nedeci. Tu nahradil Antona Haczeka. J. Świstek sa stal v roku 1939 aj dekanom dunajeckého dištriktu. Vo Fridmane správu prevzal po Jozefovi Pitorakovi v roku 1939 dočasne františkán Kapusta. Po ňom sa farnosti ujal ešte v roku 1939 Jozef Długopolski. Bývalý fridmanský farár Jozef Pitorak sa následne presunul do Vyšných Lapš. Tam nahradil Stanislava Tomczyka, ktorý v roku 1938 nahradil predchádzajúceho farára Adama Duszyka.⁶⁷

Takmer dvadsaťročné polonizačné úsilie orgánov štátnej a cirkevnej moci na obyvateľov severného Spiša neprineslo žiadaný účinok. Okrem toho, že slovenský jazyk aj naďalej pretrval medzi ľuďmi, po slovensky sa vo väčšine kostolov spievalo a niekde aj modlilo a kázalo. Dôkazom nezdaru polonizačnej akcie je aj list Jozefa Świsteka krakovskej diecézy z 24. januára 1939, kde žiadal o preloženie a vysvetľoval to slovami, že „*už mám dost' desaťročného pobytu na tomto hnusnom pohraničí*“ a odmietal aj preloženie do oravskej Hladovky, ktorá bola pripojená k Poľsku v roku 1938, pretože sa nechce dostať „*z dažďa pod odkvap, lebo ak tu na Spiši po dvadsaťročnom prináležaní k Poľsku sú ešte stále rôzne politické problémy, tak v Hladovke si bude musieť kňaz dost' veľa vytrpieť*“.⁶⁸

Situácia sa na území severného Spiša zmenila až po 1. septembri 1939, keď po útoku Nemecka na Poľsko došlo na základe revízie hraníc k opätovnej zmene príslušnosti tohto územia. Po spoluúčasti slovenskej armády na útoku Nemecka na Poľsko bola táto oblasť Spiša pripojená na konci roku 1939 už nie k Československej republike, ale ku samostatnej Slovenskej republike. Aj keď oficiálne inkorporovanie tohto územia prebehlo až koncom roka,⁶⁹ činnosť slovenských orgánov a armády na tomto území začala už začiatkom septembra.⁷⁰ Podobne aj farnosti severného Spiša boli od 25. septembra 1939 dočasne pod správou spišského biskupa Jána Vojtaššáka. Mohla sa tak začať postupná konsolidácia miestnych pomerov a prebúdzanie slovenského cítenia hlavne u mladých ľudí.⁷¹

⁶⁷ Zoznam farárov na severnom Spiši 1918-1939. AFÚ Veľká Franková; ABÚ Spišská Kapitula, f. SPB, č. 2798/1941.

⁶⁸ Citované podľa MATULA, ref. 3, nestr.

⁶⁹ Na základe dohody medzi Nemeckom a Slovenskou republikou v Berlíne sa tieto územia oficiálne 21. novembra 1939 opätovne pripojili k Slovenskej republike. Ústavný zákon 325/1939 Sl. z. o inkorporácii tohto územia bol schválený 22. decembra 1939.

⁷⁰ LAINCZ, Eduard. Politicko-spoločenské pomery na inkorporovanom území severného Spiša v rokoch 1939-1945. In MAJERIKOVÁ, Milica. (ed.). *Almanach Slováci v Poľsku XIII*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2012, s. 127-131.

⁷¹ *Schematismus almae Dioecesis Scepusiensis pro anno a Christo nato MCMXLIV*. Ab erecta Sede Episcopali, 168. Ružoberkokensis 1944, s. 94-95; BIELOVODSKÝ, ref. 4, s. 155.

Religious Situation in the Northern Spiš between 1918 and 1939

In the history of nations and states, the Church has been playing an important role. That was also a case of the border dispute between Czechoslovakia and Poland over the northern part of Slovakia. The aim of this paper is to outline the development of the situation in the northern Spiš between 1918 and 1939, and to complete the existing knowledge about the course of events in this border area. The Polish agitators misused the question of the faith in the territory in the post-war period, when the plebiscite was being prepared which was supposed to determine the final integration of this border area to one of the neighbouring countries. Disputes between the countries continued even after 1920, when several villages of the northern Spiš were annexed by Poland. In 1925, after the final inclusion of Dunajec District under the administration of Krakow Cardinal Adam Sapieha, the Slovak language had been gradually pushed away from churches by Polish priests who replaced local Slovak parish administrators. The interwar period in the area was therefore marked by conflicts between believers and Polish administrators and the Polish government. The situation in the territory of northern Spiš changed only after the 1st September 1939, when, the reconversion took place on the basis of the border revision after the German attack on Poland.

Keywords: Church, border, Goral, Poland, Spiš, Mós, Krakow Cardinal Adam Sapieha, Slovak-Polish relations 1918 – 1939

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

LAINCZ, Eduard. Náboženské pomery na severnom Spiši v rokoch 1918 – 1939. In *Štúdie o dejinách*. Historia nova 6. [online] Bratislava : Stimul, 2013, s. 95-106. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino6.pdf>